

Pochody smrti

437 - Evakuační transport do Terezína

Židovské muzeum v Praze

Ve dnech před a po konci války i do terezínské ghetta přijelo přibližně 15 tisíc vězňů evakuovaných z jiných koncentračních táborů, zejména z poboček Flossenbürgu. Vězňové přijížděli ve zuboženém stavu a ve vagonech byla též řada těl zemřelých. Do Terezína přinesli epidemii skvrnitého tyfu, které ještě po osvobození podlehl mnoho vězňů. Od vyhladovělých a nemocných lidí z těchto „evakuačních“ transportů terezínští vězni zjistili, co se skutečně dělo ve vyhlazovacích táborech na východě, kam byly z Terezína deportovány desetitisíce lidí. Několik set příchozích patřilo mezi ně a bylo již v Terezíně podruhé. Stávalo se, že je v jejich podvyživeném stavu nepoznávali jejich vlastní příbuzní.

Smutnou kapitolou konce války byly tzv. pochody smrti z koncentračních táborů, které byly před postupem spojeneckých vojsk postupně uzavírány a evakuovány. Nacisté však nechtěli dopustit, aby vězňové koncentračních táborů byli osvobozeni postupujícími spojeneckými vojsky. Pochody smrti probíhaly od léta 1944 až do posledních dní německé „Říše“ v květnu 1945. Vězňové byli v nelidských podmínkách nuceni pěšky, často za mrazu a bez dostatečného oblečení a bez jídla, překonávat velké vzdálenosti do cílových táborů. Velká část z nich byla dozorci SS na cestě zavražděna. Zčásti byli evakuováni též železnicí - v přeplněných vagonech, bez vody a jídla.

Pochody smrti probíhaly doslova do posledního okamžiku německé „Třetí říše“. Zhruba čtvrt milionu vězňů bylo během nich zavražděno, nebo zemřelo na nesnesitelné podmínky - hladem, zimou, na nemoci.

Průběh pochodů smrti vyvolává také otázku, proč nacističtí dozorcí, většinou příslušníci SS, i v posledních dnech války, kdy porážka nacistického Německa byla již zřejmá, nadále poslouchali rozkazy, vězně trýznili a zabíjeli.

Pochody přes území českých zemí

Protože české země byly osvobozeny až na samém sklonku druhé světové války, měla řada pochodů smrti za cíl pobočné tábory v okupovaném českém pohraničí, popřípadě ghetto Terezín nacházející se v Protektorátu Čechy a Morava, nebo procházely přes české území. Další byly vypravovány z táborů v pohraničí do jiných táborů v okolí.

Přes české země prošly většinou přes menší obce v pohraničí, ale též přes Prahu a Brno - desítky tisíc vězňů. Trasy transportů se často měnily kvůli postupující frontě. Někteří vězni se dočkali osvobození v cílovém koncentračním táboře, jiní na cestě. Časté byly také pokusy o útěk, přestože za ně hrozil trest smrti. Přeživší umírali na podvýživu a vyčerpání či v důsledku epidemií a zranění ještě po skončení války.

Velká část vězňů zařazených do pochodů smrti zahynula cestou a byla pochována v neoznačených hromadných hrobech podél cest, kudy transporty procházely. Po osvobození některé mrtvé exhumovali a důstojně pohřbili na hřbitovech, jiní zůstali v neoznačených hrobech dodnes.

Příklad:

Pochod smrti z Grünbergu do Volar

Příklad:

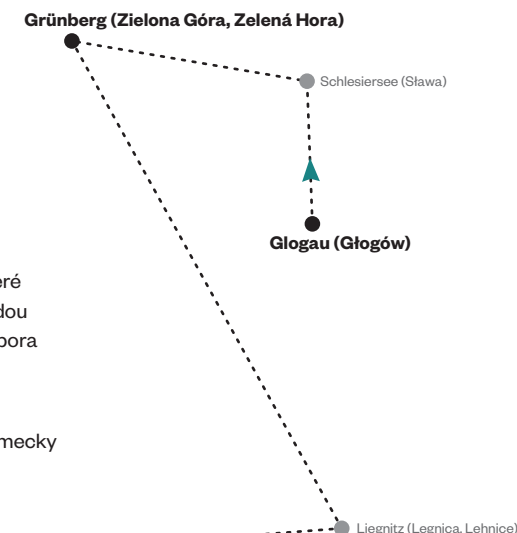
Pochod smrti z Grünbergu do Volar

1. fáze: Glogau – Schlesiersee – Grünberg

Konec ledna 1945, trasa dlouhá 80 kilometrů

Glogau – Kolem Glogau (polsky Głogów) byly vězněny ženy židovského původu z Maďarska, které prošly selekcí v Osvětimi a byly nuceny kopat protitankové jámy na obranu před postupující Rudou armádou. Na konci ledna 1945 byly evakuovány do 80 kilometrů vzdáleného koncentračního tábora Grünberg.

Grünberg – V koncentračním táboře Grünberg (polsky Zielona Góra) se nacházely zejména německy mluvící ženy židovského původu z oblasti kolem Katovic.

2. fáze: Grünberg – Helmbrechts

Konec ledna 1945 – 6. března 1945, přibližně 1200 žen, na místo určené do Helmbrechtsu jich došlo 621, trasa byla dlouhá 400 km, vězeňkyně byly nuceny jít pěšky, jet vlakem a automobily.

Grünberg – Na konci ledna 1945 bylo vyhnáno směrem na bavorský Helmbrechts zhruba 1200 Židovek z Polska, Maďarska, Sovětského svazu a Německa..

Grünberg – „Ráno jsme byly rozděleny do dvou skupin cca po tisíci lidech. Postavili nás do řad po pěti, aby nás dozorcí mohli lépe sledovat. Pochodovaly jsme k Bavorsku (druhá cca tisícovka žen pochodovala do Bergen-Belsenu. Němci nás vedli po polních cestách nedaleko lesů. Nejprve nás na noc zamykali do stodol, ale kradly jsme jídlo, tak nás přinutili spát venku, na sněhu.“

Rachel Kuttner
Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Helmbrechts – Po čtyři sta kilometrech vysilující pěší chůze, jízdy auty a vlakem dorazilo 6. března pouze 621 z nich do pobočného tábora v bavorském Helmbrechtsu.

Helmbrechts – „Myslím, že za normálních poměrů bych dostala otravu a už bych nežila. Tam se to vydrželo. Jedna osoba by to nevydržela, proto jsme vždycky byly dvě a pomáhaly jsme si. Já jsem chodila s Lilkou Justitzovou, a ta utekla s nějakou Blankou. Tak jsem si

našla Evu, která byla ordonanc u komandanta ve Schlesiersee. [...] Šly jsme spolu a přišly do tábora v Helmbrechtsu.“

Paní L. D.
Židovské muzeum v Praze

Helmbrechts – „Z Grünbergu jsme do Helmbrechtsu dorazily 6. 3. 1945. Tady nám přikázali, abychom se svlékly donaha a stály venku. Byl skoro metr sněhu. Řekli nám, že kdo se pokusí o útěk, bude zabit elektrickým proudem. Aby nás postrašili, ukázali nám hlavu mrtvé ženy trčící ze sněhu, zmrzlé tělo uzavřené v krvavém krunyři a další mrtvou ženu visící na stromě.

Po mnoha hodinách nám vrátili naše oblečení namočené v desinfekci. Oblékly jsme se do mokrého. Potom nás nacpali do prázdných kasáren, spaly jsme na zemi. Na jednom konci místnosti stála plechová konev na mléko se dvěma uchy, která sloužila pouze k močení. Každé ráno musely dvě ženy ‚toaletu‘ vynést a vyprázdnit. Byla pro ně ale příliš těžká, vždy někoho polily. Strážě nám dávaly noviny a my do nich balili hlavy mrtvých, aby nedocházelo k dalšímu šíření infekce.

Pět týdnů jsme seděly, nic jiného než seděly na zemi jak opice a navzájem si vydávaly vši z hlavy. Ven nás pustili, jen když se větralo.“

Rachel Kuttner
Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Helmbrechts – Pracovní tábor Helmbrechts byl pobočkou koncentračního tábora Flossenbürg. Před příchodem pochodu smrti se zde nacházelo asi 700 žen. 13. dubna 1945, dva dny před příchodem americké armády, bylo přibližně 1200 vězeňkyň vyhnáno na pochod dlouhý 310 kilometrů.

Helmbrechts

Plauen

Oelsnitz

Zwickau (Ovikov)

Chemnitz

Dresden (Drážďany)

Bautzen (Budýšín)

Görlitz (Zhořelec)

Liegnitz (Legnica, Lehnice)

3. fáze pochodu smrti: Helmbrechts – Volary (Prachatice, Husinec)

13. dubna – 6. května 1945, přibližně 1200 žen, do cíle došlo jen několik desítek, 310 kilometrů, pěšky

Mapa prvních etap pochodu smrti.

Helmbrechts–„Ráno přijelo auto, veliké nákladní auto, plné mladých esesáků, velice energic-kých, kteří vyskočili, každý měl vlčáka, kterého na nás pustil, vyhodili nás z těch stodol, seřadily jsme se venku a začal pochod smrti. To byla vlastně ta nejstrašnější fáze té doby. Ušly jsme každý den třicet až čtyřicet kilometrů – to jsem tenkrát nevěděla, to vím až dnes. Lidi umírali úplně jako mouchy, a kdo jenom upadl, i když ještě nebyl skutečně mrtvý, tak ho na cestě zastřelili. Tenkrát se maminka, Julča a Pavla domluvily, že utečou, já jsem hrozně nechtěla, protože tam, kde jsme chodily, vlastně nic nebylo, byly to jenom německé vesnice a nebylo kam utéct a pořád jsme chodily jenom lesem. Příroda byla nádherná, šílený kontrast k celé té situaci, člověk mohl chápat nádheru těch lesů a zasněžené stromy a kočky, které začaly pučet, a ta naše mizérie.“

[...] „Často jsme spaly na pokraji silnice v té hrozné zimě a tenkrát jsme neutekly. Utekly jiné ženy. O těch ženách jsme tři dny neslyšely a maminka a její přítelkyně povídaly, že určitě jsou u nějakého sedláka schované a už to mají nějak za sebou. Až čtvrtý den nás postavily do půlkruhu, stály jsme tam strašně dlouho ve sněhu, a najednou přišly ty ženy – myslím, že jich bylo pět – postavili je tam a před námi je zastřelili!“

Eva Erbenová Židovské muzeum v Praze

Denni přiděl jídla byl 300g chleba, tři malé brambory a hrnek hnědé kávy, postupem času jídla ubývalo a bylo vydáváno pouze příležitostně. Obyvatelé vesnic, kterými pochod procházel, z donucení vařili vězeňkyním v pařácích pro dobytek krmnou řepu a brambory. Nemoocné, zraněné či chůze neschopné vězeňkyně byly stříleny a pohřbívány v lese podél cest. Denně umíralo, také hlady a vyčerpáním, až 20 žen. 20. dubna 1945 začal pochod ze Svatavy (Zwodau). Dozorci SS jej vedli převážně po menších silnicích, neboť se sami vezli na nákladním automobilu.

Mrákov – „Z Mariánských lázní jsme šly dál na jih a přišly do Domažlic. Tam to bylo pro nás krásné. Někdo viděl, že tam jdeme, a všude po náměstí ležely balíky s jídlem. Totéž bylo v Mrákově. Plno jídla tam bylo a ještě z oken házeli buchty. To bylo poprvé, za celou cestu [...], kdy jsme dostaly pořádně

Mapa prvních etap pochodu smrti.

najíst. V Mrákově jsem chtěla utéct, šla jsme do jednoho stavení a z toho mě vyhodili. Češi, ano, to byla dvě česká místa, Domažlice a Mrákov. Pak jsme zase přešly do Sudet.“

Paní L.D. Židovské muzeum v Praze

Anín – U Anína se několika vězeňkyním podařil útěk, sedm z nich skrývaly až do konce války německojazyčné obyvatelky Dlouhé Vsi (dnes součást obce Anín) Marie Hauptman a Theresie Schmid.

Kvilda – „Pak jsme šly dál a posledního dubna jsme přišly před Kvildu. První den jsme spaly na poli před Kvildou a padal sníh. Druhý den jsme šly do Kvildy. Bylo to prvního máje. Sněžilo a chodily jsme v takové břečce. Mně v noci ukradli ty chatrné boty a nezůstalo mi nic. Omotala jsem si nohy hadry a tak jsem chodila do 6. května. Z Kvildy jsme šly do Volar, tam jsme přenocovaly na pile. Chtěla bych podotknout, že na Šumavě jsme už vůbec nedostávaly jídlo, nebyl nikdo, kdo by nám udělal něco k jídlu, a tak jsme sbíraly po hnojištích krmnou řepu a na louce šťovík. Ráno jsme odešly z Volar a večer přišly do Prachatic.“

Paní L.D. Židovské muzeum v Praze

Blažejovice – „Vzpomínám si, že u osady Bierbruck byl náš transport napaden hloubkovým americkým letounem a ostřelován kulometem. Nastal zmatek, SS stráže se vrhly do příkopu, utíkaly do polí a my zůstaly stát na silnici. Raněné byly dvě ženy SS a jedna mrtvá. Vztek esesáků, že to odnesly ony, a ne my, si s hrozným masakrem vybili na nás. Bylo několik ubitých vězeňkyň.“

Vzpomínky neznámé vězeňkyně Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Z pomsty členové SS zastřelili 22 vězeňkyň, a to jak ty, které se pokoušely utéct, tak i ženy umírající vysilením. Mrtvá těla byla zahrabána u volarského hřbitova do chlévské mrvy. Několika vězeňkyním se útěk podařil a ukrývaly se v Blaničném mlýně. Zdejší německé obyvatelstvo je zásobovalo jídlem.

Mapa prvních etap pochodu smrti.

Blažejovice – „Těhotná žena SS, která seděla vedle mě, byla zasažena do břicha. Já jsem nebyla ani škrábnutá. Ve zmatku jsme se otočila na Tziporu Magerkewitz, ženu, se kterou jsem sdílela deku, a řekla jsem jí – teď máme příležitost utéct. Příliš se obávala pohnout, tak jsem ji popadla za nohu a vystrčila z vozu. Přešly jsme pole a dostaly se k úzké říčce, ani jedna z nás neuměla plavat, netroufily jsme si ale zastavit, protože dozorci SS šli nepochybně po nás. Přebro-dily jsme. Vodu jsme měly až ke krku. Dostaly jsme se k farmě, kde jsme se schovaly do stodoly do sena, než vešla nějaká žena. Zatřásly jsme senem, abychom na sebe upozornily. Zakřičela německy. ‚Panebože, co chcete?‘ Řekly jsme jí, že jsme Židovky a chceme vodu. ‚Není pro vás bezpečné tady zůstatávat,‘ varovala nás a řekla nám, abychom se schovaly nedaleko na kopci v lese. Později nám přinesla trochu mléka.“

Mapa prvních etap pochodu smrti.

Adela Kestenberg Manheimer Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Blažejovice – „Na statek jsme dorazily čtyři a chtěly jsme jíst. Německý majitel nám vyšel vstříc s pistolí a začal střílet. Ostatní děvčata utekla. Já jsem ale nemohla, protože jsem měla nateklou nohu. Padla jsem na zem a předstírala, že jsem mrtvá. Jakmile se zavřely dveře, odpla-zila jsem se a dohonila je. Potkaly jsme skupinu mužů, kteří mluvili francouzsky. Řekli nám, abychom počkaly ve stodole, a za chvíli nám přinesli čokoládu. Ráno jsme viděly viset bílé vlajky na domech a věděly jsme, že je po všem.“

Adela Kestenberg Manheimer Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Cudrovice – „Bylo to hrozné, jedna jsme táhly druhou. V jednu chvíli jsem padla na kolena a nemohla se zvednout. Ostatní ženy věděly, že jediná věc, která mě držela při životě, byl slib s mým otcem, že přežijeme a zase se po válce setkáme. Kdykoliv jsem ztrácela odvahu, předsta-vovala jsme si, jak se po válce objímám se svým otcem. Já řeknu ‚Přežila jsem.‘ a on řekne ‚Mé dítě, tys přežila, já jsem také přežil.‘ Aby mě postavily na nohy, děvčata na mě zavolala: ‚Chceš ještě pořád vidět svého tátu, ne?‘ Jako by mnou projel blesk. Jejich slova mi dala sílu pokračovat. Pořád jsme padaly, ale oni nás nutili stále pokračovat. Když se setmělo, řekli nám, abychom si lehly na zem a nehýbaly se. Potom začali střílet do vzduchu. V mrazivém dešti jsme se za celou noc ani nepohnuly. Ráno začala jedna z děvčat křičet ‚Děti, jsme volný!‘. Vojáci zmizeli, zbyly po nich jen zbraně.“

Rachel Kuttner Expozice Pochod smrti, Volarské muzeum

Cudrovice – „Byla jsem dost daleko za hlavním dozorcem, ale zaslechla jsem část rozho-voru. Ten z auta šíleně nadával našemu hlavnímu dozorcí, že je blázen, že se s námi tahá po lese, že je konec války a radši by se měl někam zdejchnout. Tak jsem pochopila, že máme jen dvě možnosti: buď budeme volné, nebo nás zastřelí. […] Příští den jsme nedostaly nic k jídlu, a protože jsme nemohly ven, nemohly jsme

ani nic sbírat po hnojištích. Seděly jsme a čekaly. Esesačky přišly dovnitř a svlékly děvčata, která byla trochu líp oblečená. Z toho jsme pochopily, že se chtějí převléct a utéct. […] Šly jsme směrem ke starým Prachaticům. Tam jsme odbočily nahoru do lesa a tichou poštou se rozneslo, že nás zastřelí. Šly jsme nahoru do lesa a nevěděly jsme, jak to skončí. Nahoře jsme zastavily a velitel řekl: ‚Teď si sedněte a chvíli si odpo-čiňte.‘ Teď jsme nevěděly, jestli nás budou střílet nebo ne. Lehly jsme si všechny na břicho. On vystřelil do vzduchu, a to bylo asi znamení, že nás opouští. Zmizel a my jsme do rána spaly na tom místě, protože jsme nic neviděly a nevě-děly jsme, kde jsme. […] Ráno za svítání jsme vyšly. Rozkoukaly jsme se a uviděly jsme na baráku vlajku. Vydaly jsme se tím směrem, bylo to u Husince, jak se jmeno-vala ta vesnice už nevím. Lidi nám řekli, že je po válce, vzali nás dovnitř, dali nám vodu na umytí, dali nám šaty, protože naše byly plné vší.“

Paní L.D. Židovské muzeum v Praze

Volary – 118 zesláblých a umírajících žen ve Volarech bylo po útěku SS nejprve odkázáno na pomoc místních německých obyvatel, později se o ně starala americká armáda. I přes lékařskou péči však ještě několik žen po osvobození zemřelo.

Husinec – Pomoc přeživším vězeňkynim poskytl lidé z Volar a vesnic u okolí Prachatic a Husince a 2. prapor partyzánské skupiny Šumava II.

Volary – Po osvobození Volar identifikovali němeočí antifašistě místa, kde byla do hromadných hrobů pohozena těla zavražděných žen. Z rozkazu americké armády byla těla pietně exhumována a pohřbena na volarském hřbitově. Na exhumaci, kopání hrobů a ukládání těl do rakví se muselo podílet německé civilní obyvatelstvo. Kolem otevřených rakví museli projít všichni volarští Němci.

Mapa prvních etap pochodu smrti.

Husinec – Pochod z Glogau, Grünbergu a Helmbrechtsu přežilo pouze několik desítek žen.

Volary – Pochod zamířil zpět do Volar, pravděpodobně kvůli zraněným dozorkyním. Vězeňkyně byly na noc umístěny ve skladu na pozemku továrny Oskara Knäbla a na pile Otty Pinskera. 5. května tam bylo zanecháno svému osudu asi 118 žen, ostatních zhruba 190 bylo vyhnáno na další pochod přes Cudrovice směrem na Prachatice. Část vězeňkyň byla hnána pěšky, nemohoucí jely na povozech.

Cudrovice – 6. května u Cudrovic byl pochod opuštěn dozorci, část vězeňkyň se dostala až do Prachatic, část do Husince a okolí.

Mapa prvních etap pochodu smrti.